

watching subtitled programmes on television, DVDs or the Internet. Also, subtitles make reading easier. Children will find their native tongue both enjoyable and informative.

References

1. De Linde, Zoe and Kay, Neil (1999) *The Semiotics of Subtitling*, Manchester: St Jerome.
2. Diaz Cintas, Jorge (ed.). 2008. *The Didactics of Audiovisual Translation*. Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins.
3. Diaz Cintas, Jorge. 2012. *Subtitling: theory, practice and research*.
4. Diaz Cintas, Jorge & Remael, Aline. 2007. *Audiovisual Translation: Subtitling*.
5. Eugeni, Carlo (2008) *La sottotitolazione in diretta TV analisi strategica del rispeakeraggio verbatim di BBC News*, PhD thesis, University Federico II, Naples.
6. Georgakopoulou, Panayota. 2010. *Reduction Levels in Subtitling: DVD-Subtitling: A Convergence of Trends*, Saarbrücken: Lambert Academic Publishing.
7. Gottlieb, Henrik. [1998] 2001. "Subtitling". In *Routledge Encyclopedia of Translation Studies*, Mona Baker (ed.), London & New York: Routledge.
8. Ivarsson, Jan and Carroll, Mary (1998) *Subtitling*, Simrishamn: TransEdit.
9. Kovacic, Irena. 1994. "Relevance as a Factor in Subtitling Reductions", in Cay Dollerup and Annette Lindegaard (eds) *Teaching Translation and Interpreting 2*, Amsterdam and Philadelphia: John Benjamins.
10. Marleau, Lucien. 1982. "Les sous-titres... un mal nécessaire". *Meta* 27.
11. Neves, Josélia (2005) *Audiovisual Translation: Subtitling for the Deaf and Hard-of-Hearing*, PhD thesis, Roehampton University, London.

YURIDIK DISKURSNING LINGVOKOGNITIV TADQIQI

Umidaxon ChORShAMBIYEVA

Termiz Iqtisodiyot va Servis universiteti o'qituvchisi

Annotatsiya. Maqola yuridik diskursning lingvokognitiv tadqiqiga bag'ishlangan bo'lib, kognitiv aspektga kiritilgan usullardan foydalangan holda mazkur diskursning muammolarini hal etilishini o'z ichiga oladi. Bu esa, o'z navbatida, lingvistik hodisalarni kognitiv jihatdan o'rganish uchun asos bo'lib xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: kognitiv jihat, kognitiv tamoyil, kognitiv yondashuv, idrok etish, diskurs, konstruktiv tanqid.

Tilshunoslikning yana bir bo‘limi sifatida tan olingan kognitiv tilshunoslik 20-asr oxirida rivojlana boshladi, biroq uning poydevori ancha oldin qo‘yilgan. Ma’lumki, kognitiv jarayonlar tashqi tomondan kelgan ma’lumotlarni bilish, idrok etish va qayta ishlash bilan bog‘liq. Tilshunoslikda bu tilning kognitiv jarayondagi faol ishtiroki va uni rivojlantirish orqali xalqning idrok etish, bilish jarayonini kuzatishini anglatadi. Shuning uchun hozirda kognitiv tadqiqotlar tobora ommalashib bormoqda.

Kognitiv tilshunoslikning asosiy atamasi “kognisiya” ya’ni “idrok etish”, “payqash”dir. Kognitiv atamalar lug‘atiga ko‘ra, “idrok etish”, qoida tariqasida, “kognitiv jarayon yoki aqliy, mental jarayonlari to‘plami” dunyoni va atrof-muhitni idrok etish, kuzatishni o‘z ichiga oladi [1, 128].

Inson voqea-hodisalarni anglash orqali tajriba to‘playdi, uni qayta ishlaydi va uzatadi. Darvoqe, inson ongi yangi ma’lumotlarni tasniflash istagi bilan xarakterlidir. Tashqi ta’sir doirasida olingan ma’lumot eng avvalo, shaxs ongi yoki ma’lum bir ijtimoiy, kasbiy, etnik guruhlar ongida saqlanadi. Agar voqea-hodisani anglash qiyinligi tufayli tasniflash mumkin bo‘lmasa, bu jarayonda yangi tajriba to‘planadi. Bu lingvistik hodisalarni kognitiv jihatdan o‘rganish uchun asosdir.

Kognitiv yondashuv idrok, fikrlash, bilish, tushuntirish va tushunishni nazarda tutuvchi kognitiv aspektga kiritilgan usullardan foydalangan holda ushbu yo‘nalish uchun an’anaviy muammolarni hal qilishni o‘z ichiga oladi.

Tadqiqotimiz jarayonida “kognitiv yondashuv”, “kognitiv aspekt” va “kognitiv tamoyil” tushunchalari turli ma’nolarga egaligini aniqladik. Bizning nuqtai nazarimizda, voqea-hodisaning kognitiv jihati uning kognitiv jarayonlar bilan bog‘liq bo‘lgan yoki bilish jarayoni natijasida paydo bo‘ladigan shartli “qismi”dir. Masalan, kognitiv jihat voqelikni til orqali anglash va uning faktlarini tilda ob’yektivlashtirishni taqozo etsa, ba’zi lisoniy birliklar ma’no jihatdan tilda qanday aks etishi nuqtai nazaridan o‘rganiladi.

Yuridik diskurs – bu huquqiy faoliyat ishtirokchilari o‘rtasida ma’lumotlar almashinadigan munosabatning maxsus turi. Ushbu jarayonda kognitiv jihat muhim rol o‘ynaydi, chunki u huquqiy axborotni tushunish va talqin qilishni belgilaydi, shuningdek, kishining tahliliy fikrlash qobiliyatini rivojlantirishga yordam beradi.

Yuridik diskurs kognitiv jihatining asosiy tarkibiy qismlaridan biri huquqiy munosabatlarni tartibga solishda huquqiy normalar va jarayonlar bilan bog'liq ma'lumotlarni tushunish va tahlil qilishni, shuningdek, yuridik matnlarni, jumladan, sud qarorlari va boshqa normativ-huquqiy hujjatlar matnlarni tahlil qilish, tanqidiy fikrlash va sohaning asosiy tushunchalari va tamoyillarini tushunishni o'z ichiga oladi [2, 119].

Bundan tashqari, yuridik nutqning kognitiv jihati ham muhokama qiluvchilarning mantiqiy va tahliliy fikrlash asosida qaror qabul qilish qobiliyatini nazarda tutadi. Bu huquq tizimi doirasida ongli va qonuniy qarorlar qabul qilish uchun muhimdir. Tomonlar tomonidan taqdim etilgan turli dalillarni tahlil qilish va baholash qobiliyati sudyalari, advokatlar va sud jarayonining boshqa ishtirokchilariga asosli va adolatli qarorlar qabul qilish imkonini beradi.

Yuridik diskurs kontekstida ayniqsa muhim bo'lgan kognitiv jarayonning bir necha jihatlari mavjud. Ulardan biri lingvistik birliklarni tahlil qilish va huquqiy matnlarda tez-tez qo'llaniladigan mantiqiy fikrlashni anglash, murakkab yuridik tilni tushunish va talqin qilish hamda nutq ishtirokchilariga asosli xulosalar va dalillarni shakllantirish imkonini beradi.

Yuridik diskursda kognitiv jarayonning yana bir muhim jihati – bu fikrlash va o'z-o'zini tanqid qilishdir. Yuridik amaliyot doirasida o'z xatti-harakatlari va qarorlarini tahlil qila olish, muhokamaning boshqa ishtirokchilari bilan muloqotga kirishish va konstruktiv tanqidni qabul qilish muhimdir.

Shunday qilib, yuridik diskursning kognitiv jihati huquqiy tafakkurni shakllantirishda, shuningdek, huquq tizimi doirasida asosli va adolatli qarorlar qabul qilishda muhim rol o'ynaydi. Axborotni tahlil qilish, tanqidiy fikrlash va asosli qarorlar qabul qilish qobiliyati sud jarayonining barcha ishtirokchilari uchun muhim mahoratdir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Кибрик, А. А. Когнитивные исследования по дискурсу / А. А. Кибрик // Вопросы языкознания. – 1994. – № 5. – С. 126-137.
2. Решенкин, А. Г. О языке судопроизводства и стиле судебного акта / А. Г. Решенкин, Н. В. Павлов // Вестник Высшего Арбитражного Суда Российской Федерации. – 2001. – № 7. – С.114-121.

3. Accardi, J. Winning closing arguments with narrative metaphor / J. Accardi // The Prosecutor. – 1999. – P. 12-34.

METAFORIK TASVIR YARATISHDA TAQLID SO'ZLAR

Jaloliddin YODGOROV
IIV Akademiyasi o'qituvchisi

***Annotatsiya:** Maqolada onomatopik so'zlarning she'riy matndagi lingvopoetik xususiyatlari to'g'risida fikr yuritiladi. Xususan, bu lisoniy birliklarning ovozli makonni leksikalashtirishdagi lingvistik imkoniyati borasida so'z boradi. Bu vaziyatda shoirning taqlid so'zlardan poetik yasama sifatida matn yaratishdagi ijodiy holati ahamiyatlidir. Yaratilgan yangi taqlid birligining o'quvchi ongidagi tasvir yaratish ko'lami to'g'risida ham munosabat bildiriladi. Zero, har qanday til birligida, aynan taqlid so'zlarda o'sha etnosning u yoki bu jihati ko'rinib turadi.*

She'riy matnning o'ziga xos xususiyatlaridan biri band (barcha lirik o'lchovlar nazarda tutilyapti) bo'ylab grammatik va semantik aloqalari ta'minlangan lingvistik birliklarning murakkab chambarchas aloqada ekanligi, ya'ni matniy yaxlitligidir. Bunda ular (til birliklari) bir-birini taqozo etish bilan umumiy tarzda badiiy tasvirni yaratadi hamda badiiy matn rakursida ijodkor tomonidan tasvirni mukammallashtirishga qaratilgan lisoniy birlik atrofida jiplashadi. Natijada, "...ijtimoiy ong vakillari (xalq, etnik, ijtimoiy guruh) tomonidan qabul qilingan varianti shu ijtimoiy guruhning til normasini tashkil qiladi"¹¹⁵. Xususan, o'quvchi taqlid so'zning me'yor sifatida qabul qilingan varianti orqali lirik banddan anglanayotgan axborotni empirik faraz mahsuli sifatida qiyinchiliksiz o'zlashtiradi va bu vaziyatda unga tajriba natijasida "arxiv"lashtirilgan tafakkur uzvlari asos bo'ladi. Darhaqiqat, "Forobiy bilishni muhr bilan mumga o'xshatadi, ya'ni muhr mumga bosilib, unda o'z izini qoldirganidek, insondan tashqarida bo'lgan buyum, hodisalar ham uning sezgi a'zolariga ta'sir etib, miyasida o'z nusxa, obraz, suratlarini qoldiradi"¹¹⁶.

*Uyg'on, quyosh o'ynar yuzingda,
Bugungi tong shunchalar go'zal.*

¹¹⁵ Бушуй Т., Сафаров Ш. Тил қурилиши: таҳлил методлари ва методологияси. – Тошкент: Фан, 2007. – Б. 23.

¹¹⁶ Облоқулов С. Тафаккур ва тил тарихидан. – Тошкент: Ўзбекистон, 1969. – Б. 18-19.